

סימן מה

קשר בין מוצבים בשבת

ראשי פרקים

שאלה

- א. ריבוי בשיעורים בהבערה
 - ב. חיוב בפעולה אחת על כמה הבערות
 - ג. הפעלה ע"י סוללות
- מסקנה

שאלה

כדי לקיים את הקשר בין המוצבים, שהוא מצד עצמו נחשב לפיקוח נפש, יש שתי אפשרויות:

1. ע"י הפעלת מנוע, המונע ע"י בניזן. את המנוע מפעילים ע"י משיכת חוט מספר פעמים עד שהמנוע מוצת ואז הוא מתחיל לפעול. בדרך זו ניתן ליצור קשר עם כל המוצבים, בו זמנית.
2. ע"י סוללות, בדרך זו ניתן ליצור קשר רק עם המוצב הסמוך, אשר יעביר את הקשר, דרך מוצבים נוספים, עד למפקדה. (ההנחה היא שמבחינה בטחונות דרך זו יעילה כמו הדרך הראשונה וכמו"כ אין צורך בהתנתת המנוע לצרכים בטחוניים אחרים. אולם אם דרך זו פחות יעילה מבחינה בטחונות ודאי שהדרך הראשונה עדיפה.)

בשיטה זו נדלקות נורות רבות יותר ונסגרים מעגלים חשמלים רבים יותר מאשר בשיטה הראשונה, אך אין בה הבערת אש ממש.

השאלה היא איזו דרך עדיפה, הדרך הראשונה שבה יש הבערת אש ממש, אך אח"כ אין פעולות רבות נוספות. או הדרך השנייה, שאין בה אש ממש, אך יש בה הרבה יותר נורות ומעגלים חשמליים?

א. ריבוי בשיעורים בהבערה

הנחתנו שבדרך הראשונה יש רק מעשה הבערה אחד, צריכה עיון. נכון הוא שההצתה נעשית

במשיכת החוט מספר פעמים ותו לא, ואח"כ ההבערה נמשכת מעצמה, השאלה היא האם המשך ההבערה מתייחס למבעיר או לא. כי אם נניח שהמשך ההבערה מתייחס אליו, התערערה כל הנחתנו, שמעשה ההבערה הוא חד פעמי, כי כל המשך ההבערה מתייחס אליו.

ולכאורה יש להביא ראיה מירושלמי כתובות (פ"ג הל' א') שהמצית גדיש בשבת חייב על כל שבולת ושבולת, אע"פ שההצתה נעשתה בשבולת הראשונה בלבד, גם המשך ההבערה ושריפת יתר השבולים מתייחסים אל המבעיר שכאילו הדליק כל שבולת ושבולת. (אמנם הירושלמי דן שם לענין מצית גדישו של חבירו בשבת, שפטור על כל השבולים משום קים ליה בדברה מיניה, אך מכללא משמע שיש חיוב מיתה על כל שבולת ושבולת.)

וראייתי בהר צבי א"ח (ח"א ס"י קע"ז) שהביא קושיה על החפץ חיים, שבספרו מחנה ישראל התיר לחייל לטלטל יחד עם הדברים ההכרחיים גם דברים נוספים הנחוצים לו, כי ריבוי בשיעורים הוא רק איסור דרבנן, ומכיון שאין לנו רה"ר דאורייתא יש מקום להתיר ריבוי בשיעורים במקום הפסד וצורך גדול. והקשה רב אחד על החפץ חיים מהירושלמי הנ"ל שחייב על כל שבולת ושבולת, אע"פ שעשה רק מעשה הצתה אחד, וע"כ נמצא שכל יתר השבולים הן רק מדין ריבוי בשיעורים ובכל זאת חייב על כל שבולת ושבולת? (ולא זכיתי להבין מדוע הקושיה היא על החפץ חיים דוקא, הרי קושיה זו קשה על כל מי שסובר ריבוי בשיעורים אינו מהתורה.)

ותי' הגרצ"פ בהר צבי שם שיש לחלק בין מעשה מותר למעשה אסור. ריבוי בשיעורים הוא רק במעשה המותר, אלא שהוא מרבה בשיעורים נוספים האסורים, בזה אין איסור דאורייתא. כגון באשה שמלאה תנור ביר"ט ואופה, אע"פ שאינה צריכה אלא פת אחת. את אותה פת

עביד חיוב מיתה עד גמר ביאה. וכענין הזה אמרו בירושלמי בפרקיין:

...ומכיון שחסם נתחייב מכות, מיכן ואילך בתשלומין. התיב ר' זעירא קומי ר' מונא, הרי המצית גדישו של חבירו בשבת, על שבולת ראשונה נתחייב מיתה [מכאן ואילך בתשלומין?] ולית אמר כן, על כל שבולת ושבולת יש בה התריית מיתה] וכא על כל חסימה וחסימה יש בה התריית מכות... מ"מ למדנו ממנה, דאע"ג דנתחייב מעיקרא נפשות, כיון דכל שנתא ושנתא מתעסק בחיוב נפשות פטור מן התשלומין".

הרשב"א למד מהירושלמי, שאע"פ שאדם כבר נתחייב מיתה בתחילת המעשה, הוא נחשב למחויב מיתה בהמשך המעשה (והוא לא גרוע מחייבי מיתות שוגגין, וחמור מהם, שדינו כאילו מתרין בו על כל המשך המעשה. אע"פ שבפועל אינו חייב מיתה אלא על תחילת המעשה). ולכן מי שהערה בבתו וגמר את ביאתו נחשב כמחוייב מיתה גם על גמר הביאה. וכן מי שחוסם ודש בפרת חבירו נחשב למחויב מלקות על כל תהליך הדישה, כאילו הוא חוסם את הפרה בכל רגע ורגע, וכן מי שהדליק גדיש של חבירו בשבת נחשב כמי שמבעיר כל שבולת ושבולת.

ולכאורה יש לחלק בין הדוגמאות. בביאה וחסימה הוא עושה כל רגע מעשה חדש ולכן יש מקום להחשיבו כמחוייב מיתה ומלקות על כל מעשה ומעשה שעושה. אך במדליק גדישו של חבירו בשבת מעשה ההצתה הוא אחד, והמשך ההבערה נעשה מאליו. אולם הירושלמי משוה ביניהם וסובר שגם במדליק גדיש הוא נחשב כמצית את הגדיש בכל שבולת ושבולת. (וזהו הגדר של אשו משום חציו, ואפילו לדעת הנמ"י בפ"ב דב"ק שכל ההבערה נעשית מעיקרא, זהו רק לענין אחריות התשלומין, שהוא נחשב כמי שמתחייב מראש על כל מה שתשרוף האש, אך בפועל הוא נחשב למדליק את האש בכל שבולת ושבולת).

ואין סברה לחלק בין פטור קלב"מ לבין הגדרות של מלאכה בשבת. אדרבה בקלב"מ יש

מותר לאפות והיתר הן רק ריבוי בשיעורים. וכן בפיקוח נפש כשיש צורך בתאנה אחת ובאותו עוקץ יש עוד תאנים והוא קטף את כל התאנים בבת אחת, התאנה האחת היתה מותרת משום פיקוח נפש, והיתר הן רק ריבוי בשיעורים. משא"כ מצית גדיש באיסור, למרות שהצית רק שבולת אחת, כל יתר השבולים נחשבות ג"כ להמשך מעשה ההבערה וכאילו הצית בידי את כולן, כי הבערה באיסור מתיחסת גם לכל יתר ההבערות שנעשו מחמתה. וא"כ בנ"ד שההבערה הראשונה היא בהיתר אין נפ"מ לכך שהמנוע ממשיך לפעול זמן רב אחרי הצתתו.

ג. חיוב בפעולה אחת על כמה הבערות

בחלקת יואב (או"ח ס' י") כתב שלא אמרו בירושלמי שחייב על כל שבולת ושבולת אלא בדברים נפרדים, כגון שבולים, שכל שבולת ושבולת היא יחידה בפני עצמה, אבל המדליק נר למשל, אין לומר על המשך הבערת הנר שחייב על כל הבערה והבערה כי נר הוא יחידה אחת. ולדבריו, בנ"ד מכיון שהמנוע הוא יחידה אחת כל המשך פעולתו מתיחס להצתה הראשונה, ואם ההצתה הראשונה היתה בהיתר כל המשך הפעילות נחשב אף הוא למותר. ודברי החלקת יואב צריכים הסבר, שהירושלמי שם דימה מצית גדישו של חבירו בשבת לחוסם פרתו של חבירו שיחשב לחוסם על כל המשך דישת הפרה, ופטור מלשלם משום קלב"מ, אע"פ שהמדובר בפרה אחת. (וצריך לומר בדעתו שחיוב מלקות גם שם הוא על כל שבולת ושבולת שהפרה דשה בהיותה חסומה עיין ב"מ צ' ב' "בשעת דשה לא תהא חסומה").

ועוד קשה מדברי הרשב"א בכתובות. וזו לשון הרשב"א בשטמ"ק כתובות ל"ו ב' (בענין הבא על בתו פטור מן התשלומין).

"איכא למידק, והלא אין מיתה ותשלומין באין כאחד, דמכי הערה בה נתחייב מיתה, ומתחייב בממונ לא הוי עד גמר ביאה... וי"ל... אע"ג דמשנת הנראה איחייב, מ"מ כל שנתא ושנתא

גדול, לצורך פיקוח נפש, ואין צורך לדקדק דוקא אחרי נר קטן. ההבערה שווה בשניהם וההבדל ביניהם הוא רק באורך הזמן של הבערתם, אין לדעתו נפ"מ בין זמן ארוך לזמן קצר. (ואין כאן ריבוי בשיעורים, או משום שלהבערה אין שיעור, או משום שלא מצינו ריבוי בשיעורים באורך זמן. עיין שש"כ פל"ב הע' קע"א).

אולם מאי דפשיטא ליה להחלקת יואב לקולא, פשיטא ליה לרבו, האבני נזר, לחומר. באו"ח סי' ס"ט כתב האב"נ שאם יש לפני חולה שני נרות, אחד קטן ואחד גדול יש להדליק את הקטן. וכן כתב בהרצ"ב (או"ח סי' קע"ז).

אולם נראה שבנ"ד גם החלקת יואב יודה שיש כאן ריבוי במלאכות. כי מנוע בעירה שונה מנר. בנר, ההבערה הראשונה נמשכת והולכת ללא הפסקה ולכן סובר החלקת יואב שאין נפ"מ בין נר קטן לנר גדול. משא"כ מנוע בעירה, בכל פעם נכנסת כמות קטנה של בנזין למנוע ונשרפת. אין שם להבה אחת הניזונת כל העת ממקור אנרגיה אחד, אלא בכל רגע ורגע נעשית הבערה חדשה, וא"כ יש כאן הרבה הבערות הנמשכות כולן מכח ההבערה הראשונה, וגם החלקת יואב יודה שיהיה הבדל בין מנוע שבו כמות הבנזין קטנה למנוע שבו כמות בנזין גדולה יותר. וכמו שכתב הירושלמי שחייב על כל שכולת ושכולת.

ג. הפעלה ע"י סוללות

לעומת דרך זו של הבערת מנוע, יש דרך אחרת של הפעלה ע"י סוללות, אלא שבדרך זו נדלקות נורות רבות ונסגרים מעגלים חשמליים רבים. ויש להבחין בין הנורות לבין המעגלים. אם הנורות הן נורות ליבון איסורן מהתורה. אך אם הן נורות פלורוסנטיות אין בהן הבערה, אך יש בהן איסור בונה מן התורה לדעת החזון איש. וכן בסגירת המעגלים החשמליים, יש בכל סגירת מעגל איסור בונה מהתורה לדעת החזון איש. אך לשיטת הגרש"ז אוירבך אין בהן איסור מהתורה, אלא מדרבנן. וגם נורות ליבון, שכתבנו

סברה לומר שמכיון שבהתחלת המעשה היה חייב מיתה נפטר על כל המשך המעשה וכמו שסברו תלמידי הרשב"א והר"י אישקאפה (עיין שעה"מ הל' גניבה). אך הרשב"א לשיטתו בב"ק סובר שגם בקלב"מ הפטור הוא מכח חיובו במיתה ובמלקות בכל רגע ורגע של המשך המעשה, וע"כ זהו גדר המלאכה בשבת שמתחייב על כל שכולת ושכולת.

ולדברי החלקת יואב שרק בעצמים נפרדים אנו אומרים שחייב על כל שכולת ושכולת, אך בעצם אחד חייב רק על ההתחלה, וההמשך נעשה מאליו ואינו מתחייב על ההמשך, צ"ע מהרשב"א הנ"ל שהשוה אשה אחת לגדיש של שכולת? ויש לומר עפ"י מה שבארנו שיש לחלק בין המבעיר גדיש לבין חוסם פרה ובא על בתו. במבעיר גדיש יש רק הצתה אחת, בעוד שדש בחסימה ובא על בתו יש בכל רגע ורגע מעשה חדש. אמנם הרשב"א השווה בין המקרים, למרות שלכאורה יש לחלק ביניהם כי מצד אחר הם שווים בכל זאת. במקרה שיש הצתה אחת חייב על כל שכולת ושכולת רק כאשר הם עצמים נפרדים. אך במקום שיש מעשים רבים גם בגוף אחד חייב על כל מעשה ומעשה. בקיצור, או גוף אחד ומעשים נפרדים, או מעשה אחד ועצמים נפרדים חייב על כל חלק וחלק. אך בגוף אחד ומעשה אחד חייב רק על ההתחלה.

אך כאמור איננו זקוקים לסברת החלקת יואב, כי לדעת הגרצ"פ כל שהמעשה היה בהיתר לא שייך לחייבו על כל שכולת ושכולת וכן לא על המשך ההבערה של הבנזין במנוע. מיהו החלקת יואב שם חידש הלכה שהמדליק נר בשבת ועבר כבר את העבירה לא יועיל לו כבוי הנר (ע"י נכרי). למרות שע"י הכיבוי הוא חוסך את המשך הבעירה. כי העבירה נעשתה כולה כבר בהבערה הראשונה. ועל זה הביא מהירושלמי הנ"ל שחייב על כל שכולת ושכולת, וחילק בין שכולים נפרדות לבין נר שהוא יחידה אחת.

ולדבריו גם לכתחילה יהיה מותר להדליק נר

כתבנו, שבמנוע בעירה עובר על כל הבערה והבערה), בעוד שלדרך השניה יש ספק אם עובר על איסורי תורה, כי אם מדובר בנורות ליבון זוהי מחלוקת הרמב"ם והראב"ד, ואם המדובר בסגירת מעגלים חשמליים זוהי מחלוקת החזון איש והגרש"ז אורבך.

ולכן נראה למעשה שעדיף להשתמש בדרך השניה (אם אמנם אין בה משום הורדת הרמה הבטחונית).

שהאיסור בהן מהתורה, הדבר תלוי בשאלה אם גחלת של מתכת אסורה מהתורה או מדרבנן. עיין רמב"ם (הל' שבת פ"ב ה"א) שנחלקו בדבר הרמב"ם והראב"ד.

מסקנה

נמצא איפוא שבדרך הראשונה יש הבערות רבות מהתורה לכל הדיעות (כי גם לדעת החלקת יואב

סימן מו

חילול שבת לצורך מחללי שבת

ראשי פרקים

שאלה

- א. הפושע בעצמו במיתה אין מחללים עליו את השבת.
- ב. פושע בנפשו הוא כמאבד עצמו לדעת ואין חובה להצילו.
- ג. ראיית ר"ש קלוגר מנר חנוכה ודחייתה.
- ד. חילול השבת על הלל ויחודו.
- ה. הגורם לעצמו להצטער בסוכה.
- ו. מכניס עצמו לספק פיקוח נפש העומד להתברר.
- ז. החילוקים בין מסכן עצמו למחלל שבת.
- ח. מחללי שבתות דינם בימינו כתינוק שנשבה.

מסקנה

ב. האם מותר לחלל שבת עבור מי שהוא כבר מחלל שבת?

(עיין שו"ת ציץ אליעזר [ח"ח סי' ט"ו פ"ד ובח"ט סי' י"ז פ"א ס"ו]. שהרחיב בבירור נושא זה. את הדברים דלהלן כתבתי לפני שראיתי את דבריו. אח"כ מצאתי שנגעתי גם במקורות שהוא עוסק בהם. אולם אין בית המדרש בלא חידוש, כדרכה של תורה, ולכן אמרתי שמשנה לא זה ממקומה. ויהי רצון שלא תצא תקלה מתחת ידינו.)

א. הפושע בעצמו במיתה אין מחללים עליו את השבת

במס' סנהדרין ע"ב ב':

"ת"ד דמיס לו – בין בחזל בין בשבת. השתא בחזל לא קטלינן ליה, בשבת מיבעיא? אמר רב ששת לא נצרכה אלא לפקח עליו את הגל".

מבואר כאן שמחללים שבת על הבא במחותרת, אע"פ שפשע בכך שבא במחותרת בשבת. ומסתימת הגמרא עולה שיתכן אפילו שהוא חילל שבת לשם חתירתו, בכל זאת מחללין עליו שבת. וגם אם נאמר שלא מדובר בחותרת את המחותרת בשבת, אלא רק בא במחותרת ע"מ לגנוב בשבת הרי כוונתו להוציא את גנבתו מרה"י לרה"ר (עיין כתובות ל"א א"ב' וב"ק ע' ב'). וכן משמע ביד רמה שהקשה, מי עדיף מרועי

שאלה

אדם חילל שבת בניסיעה ברכבו, התהפך ונפצע. האם מותר לחלל שבת עבורו ולהצילו?

תשובה

הבעיה מתחלקת לשתיים:

א. מי שהכניס את עצמו בפשיעה למצב בו יש צורך לחלל עליו שבת, האם מותר לחלל שבת להצלתו?